Секція: Демографія, економіка труда, соціальна економіка і політика

Т.Г.Доброва
доцент кафедри політичних наук і права
Південноукраїнського національного педагогічного
університету ім. К.Д.Ушинського,
м. Одеса, Україна

ВИСОКООСВІЧЕНА НАЦІЯ – ЧИННИК КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ УКРАЇНИ.

Глобалізація економічних і технологічних процесів загострює проблему конкурентоспроможності країни в світовому господарстві. Вступ України до Зони вільної торгівлі з Європейським Союзом висунув цю проблему на перший план. Вже перші результати співробітництва в нових умовах вкотре засвідчили неефективність діючої економічної моделі, що базується на застарілому технологічному укладі та переважно сировинних галузях виробництва. Навіть в умовах Автономного преференційного торгового режиму, передбаченого угодою з ЄС на 2015 рік, українські виробники не змогли запропонувати конкурентної продукції. В 2015 році експорт товарів та послуг до ЄС зменшився на 25%. Падіння щомісячно спостерігається і в 2016 році [1].

Значне підвищення конкурентоспроможності визначене в якості одного з головних пріоритетів Стратегії сталого розвитку «Україна 2020». Індикатором виконання цієї Стратегії має стати входження України до 40 кращих країн світу за глобальним індексом конкурентоспроможності [2]. Цей індекс визначається Всесвітнім Економічним Форумом за такими критеріями як макроекономічна стабільність, якість інститутів, здоров'я, освіта, професійна підготовка, конкурентоспроможність компаній, інноваційний потенціал, тощо. В світовому рейтингу 2015-2016 років Україна посідає 79 місце серед 140 країн [3].

Для підвищення конкурентоспроможності економіки в умовах глобалізації, наближення до європейських соціально-економічних стандартів, українське виробництво потребує докорінної реконструкції, збільшення частки високотехнологічних, наукоємних галузей. Провідні вчені НАНУ України вже

понад десять років пригортають увагу суспільства та влади до необхідності переходу до якісно нової економічної моделі – економіки знань. Підґрунтям такої моделі є нові знання, що мають інформаційну основу і втілюються в інноваціях у всіх сферах діяльності. Інновації передбачають не лише технологічно нові продукти, але й нові ринки, залучення та використання творчого потенціалу нації [4, с. 8].

Модернізація економічної моделі особливо важлива в надто складній демографічній ситуації в Україні. Одночасно із значним скороченням загальної чисельності населення збільшується коефіцієнт демографічного навантаження. Сьогодні на одну працюючу людину припадає щонайменше одна непрацездатна. При такому співвідношенні працюючі громадяни повинні досягти продуктивності праці вдвічі більшої, ніж та, що необхідна для забезпечення потреб однієї людини. Це можливо лише завдяки формуванню якісно нової робочої сили, здатної адаптуватися до інноваційних технологій.

Рівень освіченості населення є одним з ключових показників Індексу Людського Розвитку, на ряду із тривалістю життя та рівнем добробуту. В світовому рейтингу 2015 року Україна знаходиться на 81 місці із 188 країн світу. При збереженні порівняно високого рівня освіченості населення України, за роки ринкової трансформації суспільства відбувся різкий провал по показниках тривалості життя та обсягу ВВП на душу населення. Середня тривалість життя (70 років) утримується на граничному рівні економічної безпеки. Виробництво ВВП на душу населення за два останні роки впало до 2 тисяч доларів. Це рівень бідніших країн світу.

У наявних умовах вирішити задачу модернізації суспільства можливо лише завдяки високій соціальній активності населення. Головне – його орієнтація на накопичення знань заради майбутнього більшого споживання. Нажаль переважна більшість населення України протягом десятиліть змушена дбати про поточне виживання. За даними обстеження у січні 2015 року лише 0,1% домогосподарств вважають освіту першочерговою цінністю, на друге місце в шкалі цінностей освіту поставили 0,7% домогосподарств, і на третє

місце – 1,8% [1]. Більше половини респондентів не пов'язують рівень життя з рівнем освіченості і кваліфікації. Низька вмотивованість населення до нагромадження знань є гальмом радикальних перетворень в економічній і соціальній сферах.

Щоб знання могли стати активатором соціально-економічних змін, необхідна наявність стимулів до їх набуття. Це можливо, коли завдяки новим знанням зростає добробут, підвищується конкурентоспроможність на ринку праці та соціальний статус особистості. За самооцінкою домогосподарств у січні 2015 року лише 3,5% від їх загальної кількості сподівалися на покращення матеріального стану в наступному році, більшість (65,3%) передбачали погіршення. Лише за рік кількість оптимістів та песимістів радикально змінилася (в 2013 р. ці показники були відповідно 10,1% та 22,7%) [1]. Навіть серед громадян яких можна віднести до середнього класу 44% не бачать шансу на висхідну соціальну мобільність, 25% вважають, що такі шанси є, і лише 7,5% впевнені, що мають реальну можливість набуття вищого соціального статусу.

Зрозуміло, що професіонал може ефективно реалізувати свій потенціал лише за наявності попиту на відповідну робочу силу. Попит стримує низька інноваційна активність бізнесу. За даними Держстату частка промислових підприємств, що впроваджували інновації скоротилася з 14,8% у 2000 році до 12,1% у 2014 році. З них лише три чверті впроваджували технологічні інновації. Решта – організаційні та маркетингові перетворення. Відповідно і обсяг інноваційної продукції в загальному обсязі реалізації не перевищував 2,5%. З них лише 0,9% - це продукт новий для ринку, і 1,6% - продукт новий для підприємства [1]. За національними критеріями економічної безпеки частка інноваційних підприємств має бути не менше 50% від їх загальної кількості, а обсяг інноваційної продукції – 5% від обсягу реалізованого продукту.

Обмежений попит на висококваліфіковану робочу силу значно знижує мотивацію до підвищення інтелектуального потенціалу. Процес набуття знань досить часто підміняється формальною потребою мати диплом про освіту. Чимала частка людей працює не за отриманою спеціальністю. Здебільшого це

ті спеціальності які саме визначають науково-технічний прогрес – фізика, математика, техніка, біологія, медицина тощо. Обмеженість можливості професійної реалізації посилює тенденції відтоку економічно активної, талановитої молоді за кордон.

Економічно необґрунтовані реформи в системі фінансування середньої професійної освіти в 2015 р. значно посилили довгострокові негативні тенденції. Загалом кількість професійних навчальних закладів зменшилася з 1251 у 1991р. до 798 у 2015 р., випуск кваліфікованих працівників скоротився відповідно з 338 тисяч до 165 тисяч [1]. Як наслідок, промисловий сектор відчуває гострий дефіцит кваліфікованих робітників. Україна стрімко втрачає свій економічний потенціал.

Формування економіки знань неможливе без активної ролі держави у розвитку системи освіти. За національними критеріями економічної безпеки обсяг видатків зведеного бюджету на освіту має бути не менше 8,3% від ВВП. Фактична величина цього показника за період з 2010 по 2014 рік представлена в таблиці 1 [5, с. 6].

Таблиця 1. **Витрати на освіту в Україні за 2010 – 2014 роки**

	2010	2011	2012	2013	2014
Загальні витрати на освіту як % від ВВП	8,13	7,23	7,62	7,62	6,90
Державні витрати на освіту як % від ВВП	6,63	5,94	5,44	6,42	5,87
Загальні витрати на освіту, в млрд. US$ за середньорічним курсом	11,5	12,2	13,9	14,5	9,2
Загальні витрати на одного учня/студента, в US$ за середньорічним курсом	1355,0	1468,7	1691,2	1791,0	1307,6

Як бачимо, ні державні, ні загальні витрати на освіту не досягають граничного рівня безпеки. Відносна величина витрати держави в межах 5,9% від ВВП відповідає європейському критерію. Однак обсяг ВВП провідних країн ЄС в понад 20 разів вищий за ВВП України. Тож абсолютна величина державного фінансування освіти значно менша за європейський рівень. Тим не менше, з 2010 року загальні витрати щорічно зростали майже на 1 млрд. дол.

Відповідно збільшувалися і витрати на одного учня/студента. Однак в 2014 р. за аналізованими показниками країна відкотилася на п’ять років назад.

Аналіз витрат на освіту за джерелами фінансування свідчить, що левову частку витрат бере на себе держава (85,1% в 2014 р.). Український бізнес фактично не проявляє бажання фінансувати підготовку кваліфікованих спеціалістів (його частка – 1% загальних витрат) [5, с. 12]. Така позиція цілком відповідає низький інноваційній активності бізнесу.

Поступово зменшується частка домогосподарств в фінансуванні освіти (з 23,5% в передкризовому 2007 р. до 14,1% у 2014 р.). Така динаміка пов’язана, по-перше, з тим, що освіта не є головним пріоритетом для більшості з них. По-друге, майже 71% домогосподарств відносять себе до категорії бідних за рівнем матеріального добробуту. При значному збільшенні доходів лише 17% домогосподарств готові в першу чергу витратити гроші на освіту [1].

Таким чином розбудова конкурентної високотехнологічної постіндустріальної економіки неможлива без консолідації зусиль держави, бізнесу і громадян для розвитку людського капіталу, формування загального сприятливого інвестиційного клімату, модернізації наукової та освітньої систем.

Література:

1. За даними Державної служби статистики України. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua
2. Стратегія сталого розвитку «Україна – 2020», схвалена Указом Президента України від 12.01.2015 року № 5/2015. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.president.gov.ua.
3. WEF: Рейтинг глобальной конкурентоспособности 2015–2016 [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://gtmarket.ru
4. Геєць В.М., Семиноженко В.П. Інноваційні перспективи України. – Харків: Константа, 2006. – 272 с.
5. Національні рахунки освіти України у 2014 році: статистичний бюлетень/ Державна служба статистики України. – К., 2016 – 89 с. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua